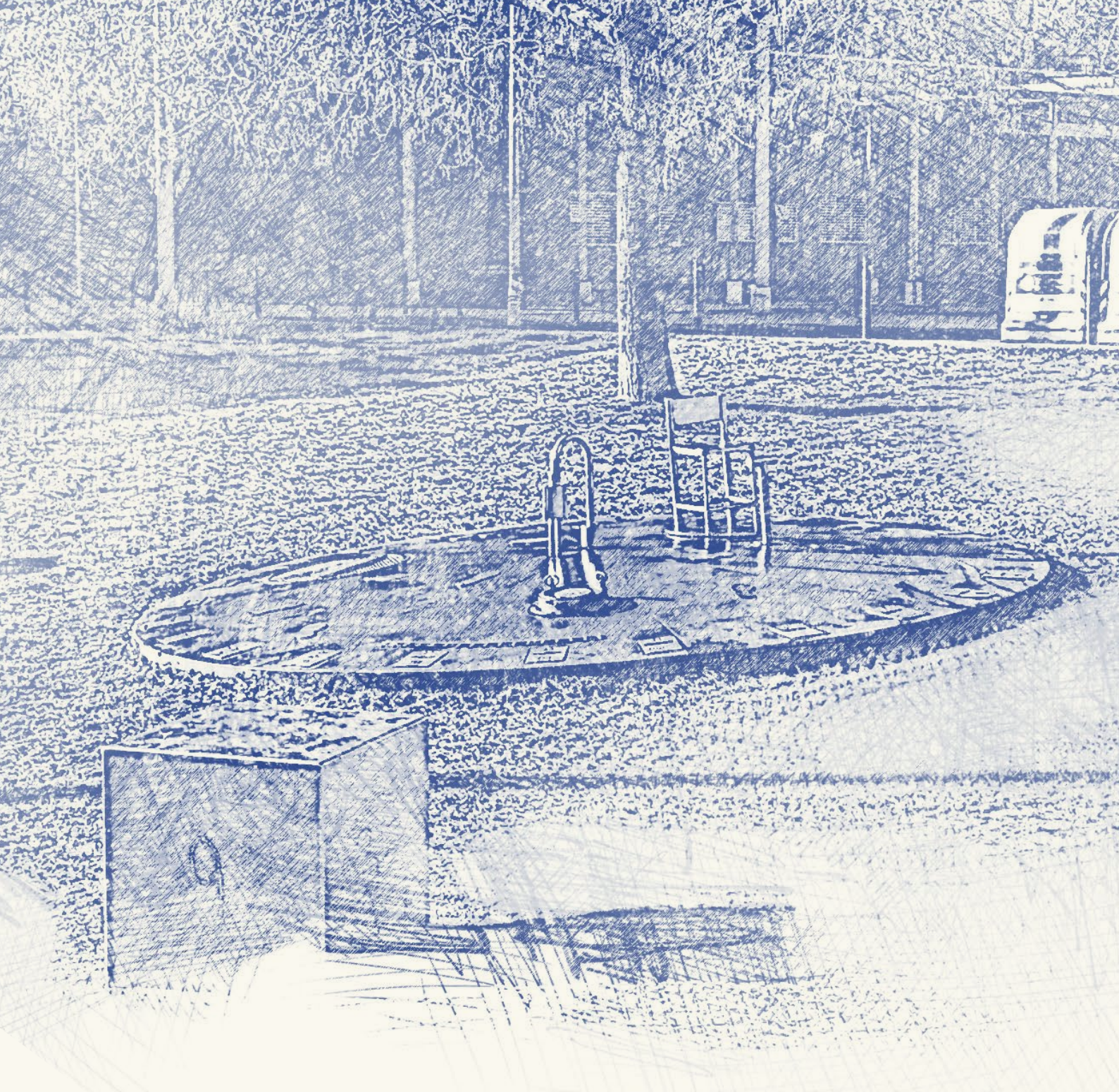

LA PLAÇA DE MERCÈ RODOREDÀ, ESPAI DE MEMÒRIA

LA PLAÇA DE MERCÈ RODOREDA, ESPAI DE MEMÒRIA

La plaça de Mercè Rodoreda és un espai rellevant per a les polítiques de memòria. Entre jocs infantils i arbreda acull tres monuments memorialístics. El conjunt escultòric Tiovivo, homenatge a l'Amical de Mauthausen (2002), la Placa als deportats santboians morts als camps de concentració nazis (2003 i actualitzada el 2023) i un monument a totes les víctimes del Feixisme, l'Exili i la Deportació (2019).

El Tiovivo és una obra única, tant per la seva creació col·lectiva, fruit de la intervenció de tretze artistes, com per un plantejament que proposa una aproximació a la memòria de les víctimes del nazisme des d'una voluntat pedagògica i lúdica.

Els canvis en la morfologia de la plaça de Mercè Rodoreda al llarg dels anys han tingut implicacions en el conjunt escultòric i n'han modificat el sentit inicial. La reubicació de les obres en un lateral de la plaça va acabar amb el dinamisme de la plataforma la qual va quedar mig soterrada.

Durant l'any 2023, en el marc de les obres de renovació de la plaça, s'ha iniciat un procés per redignificar aquest conjunt i intentar recuperar i visibilitzar el seu sentit, tant des d'una vessant memorialística com artística, com a part significativa del patrimoni artístic santboià.

SANT BOI AMB LA MEMÒRIA HISTÒRICA

El 1997 el plenari de l'Ajuntament atorgava per unanimitat el títol d'Amic de Sant Boi al Sr. Joan Mestres i Rebull, reconeixent en la seva persona un homenatge a totes les víctimes dels camps de concentració nazis i un homenatge a l'Amical de Mauthausen i altres camps. Així es reconeixia el llegat de les dones i homes que van patir els camps de concentració nazis i van lluitar per la llibertat, la justícia social i la democràcia actuals.

El lliurament del títol d'Amic de Sant Boi va anar acompanyat de la lectura d'un manifest on s'explicava la trajectòria de Mestres; el seu compromís personal en la lluita contra el feixisme, durant la guerra civil, en la resistència francesa, el pas pel camp de concentració de Sachsenhausen, i el seu activisme polític des de l'exili francès i la militància en el PSUC i la CGT. El 1977 Mestres s'instal·là a Sant Boi fins a l'any de la seva mort, el 1994. En arribar de l'exili francès Mestres es va incorporar a l'Amical de Mauthausen i en va ser el president de 1978 a 1994. Denunciar la situació viscuda pels milers d'espanyols deportats en els camps nazis va ser una de les seves prioritats com ho és de l'Associació Amical de Mauthausen.

En l'acte del lliurament d'aquest títol pòstum hi participaren també el Sr. Antoni Roig, deportat a Mauthausen i a Ebensee el 26 de gener de 1941 i fins al 5 de maig de 1945, el Sr. Ricard Sala i Artigas, el pare del qual va morir en el camp de concentració de Dachau, i dos socis veïns de Sant Boi, la Sra. Rosa Peracamps Farré, viuda del deportat Antoni Sabat Amat mort a Mauthausen el 14 d'agost de 1941, i el Sr. Isidoro Teruel Manchon, jove santboià i soci 553 de l'Amical de Mauthausen, actualment secretari d'aquesta entitat.

Amb aquest acte s'iniciava una línia de treball i col·laboració amb l'Amical de Mauthausen per al reconeixement de les víctimes del nazisme. També es va fer públic el compromís d'instal·lar un monòlit en homenatge a totes les víctimes de l'Amical de Mauthausen en una de les noves places de la ciutat.

L'AMICAL DE MAUTHAUSEN

L'Amical de Mauthausen i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya, és l'associació que agrupa els exdeportats republicans dels camps de concentració nazis, així com els familiars i amics, tant dels supervivents com dels deportats assassinats als camps.

L'Amical va ser fundada el 1962 per exdeportats i familiars per agrupar vídues i orfes i donar suport a tots els deportats que havien tornat de l'exili i que no disposaven a Espanya d'una associació d'aquest tipus. Amb dos intents frustrats de legalització, el 1963 i el 1967, l'Amical es va veure obligada a treballar en la clandestinitat fins al final de la dictadura franquista, per la qual cosa les seves activitats es van veure molt limitades. En aquest període la tasca principal de l'associació va consistir a localitzar supervivents i familiars de les víctimes, assessorar-los sobre les indemnitzacions que donava Alemanya, organitzar viatges a Mauthausen i, en la mesura del possible, dur a terme activitats divulgatives.

A partir de la legalització, el 1978, es va iniciar una nova etapa de forta activitat divulgativa. Aquesta etapa va coincidir amb la publicació de la important obra de Montserrat Roig Els catalans als camps nazis, que va treure a la llum pública una història fins aquell moment pràcticament ignorada: la dels aproximadament 10.000 republicans espanyols, exiliats a França, que van ser enviats pels nazis als camps de concentració o obligats a realitzar treballs forçats dins l'organització TODT. Va ser aleshores quan van començar també els primers i tímids actes de reconeixement institucional, després que, a la reunió del Comitè Internacional de Mauthausen celebrada a Barcelona el 1979 amb representants de divuit nacions, es va decidir promoure l'aixecament de monuments a la deportació a pobles de tot Espanya.

L'impuls o participació en tots aquells actes d'homenatge en municipis i comunitats autònomes als deportats i les deportades d'arreu de l'Estat, ja es tracti d'homenatges individuals o col·lectius, segueix sent avui dia una de les activitats bàsiques de l'Associació.

EL CONJUNT ESCULTÒRIC DEL TIOVIVO

EL TIOVIVO, UNA OBRA COL·LECTIVA

El 5 de maig de 2002 a la plaça de Mercè Rodoreda es va inaugurar el Tiovivo, conjunt escultòric homenatge a l'Amical de Mauthausen. Posteriorment, l'any 2023, s'inaugurava, al costat, la placa als deportats santboians.

En el marc del taller dirigit per Juan de Andrés, artista uruguaià exiliat a Espanya de 1977 a 2011, l'Ajuntament va demanar als diversos artistes que hi participaven que preparessin propostes de projectes per a la creació d'una escultura d'homenatge a l'Amical. Alguns d'aquests artistes havien participat anys abans en la creació d'un laberint en el procés d'urbanització del parc urbà de Can Carreras.

Art. Una obra recorda les víctimes del genocidi

L'alcalde, Montserrat Gilbert, va inaugurar, el dia 5 de maig, el conjunt escultòric *Tiovivo*, instal·lat a la plaça Mercè Rodoreda. Un grup d'artistes locals ha realitzat aquesta obra col·lectiva, que deixarà en el paisatge urbà de Sant Boi un missatge contra la barbàrie i l'oblit. La inauguració va comptar amb la presència del president d'Amical Mauthausen, Joan Escuer. Quatre santboians van morir als camps de concentració nazis de Mauthausen i Gusen.

EL CONJUNT ESCULTÒRIC

El Tiovivo està format per tretze peces escultòriques. La majoria d'elles es reuneixen en la plataforma central, inicialment giratòria, la superfície de la qual té forma de con de baixa alçada. En la plataforma s'hi troben onze petjades que inicialment eren de diferents colors, algunes amb dates; un cercle dividit en dues parts cadascuna de les quals conté dos tipus de pedres, les de la part més àmplia són d'origen volcànic, la resta són grava neta; i vint-i-quatre plaques amb una sèrie de dibuixos gravats; un fragment de via del tren al costat del qual trobem una finestra de submarí amb un mapa del món; una titella articulada i una cadira amb pedals. A la vora d'aquesta superfície hi ha vuit símbols.

La resta de peces que conformen el conjunt estan situades al voltant de la plataforma; una petita superfície amb les lletres de Mauthausen retallades, sustentada per tres potes; una superfície vertical rectangular a mode de mirall; un fitó informatiu amb un espiell rematat per una anella amb un gravat, amb una lent a mode de filtre de color vermell que permet la distorsió de la visió de l'obra escultòrica en el seu conjunt; un cub amb la data 1930 inscrita en quatre de les cinc cares, i en la cinquena unes mans de nens i una superfície metàl·lica i de vidre al nivell del terra amb una figura antropomòrfica.

Plataforma giratòria

Alejandro Raya Hinojosa (Barcelona, 1968)

Material: Acer inoxidable

"Girant en un eix, passa el temps"

El camí de la humanitat

Pedro Font (Barcelona, 1976)

Material: Ferro i esmalt

Mides: 27 x 10,5 x 0,2 cm cada petjada

"L'empremta d'un malson no és menys creïble que la d'una petjada"

La Gàbia

José Muñoz (Gavà, 1973)

Material: Metall i pedra

Mides: 75 x 75 x 8 cm

"Però no van morir del tot perquè en la memòria dels vius hi romanen les ànimes dels que van marxar"

El rellotge de Mauthausen

José Antonio Alonso (L'Hospitalet, 1973)

i Glòria Llebot (Barcelona, 1974)

Material: Acer inoxidable

"Les vint-i-quatre hores del dia per un pres de Mauthausen a partir de vint-i-quatre plaques que mostren l'activitat del presos al llarg del dia dins dels camps de concentració. Dormir, formació, treballs amb pedres i menjar, sempre sota la vigilància dels guàrdies (àguiles bicèfals). Així es mostra la rutina tan definida i l'alienació que patien amb el pas del temps, simbolitzat en el gir de la plataforma".

Reflexió

Joan Sales (Barcelona, 1963)

Material: Acer inoxidable

"La reflexió ens inclou, podem ser víctimes i botxins"

Símbols

Artur Jiménez (Rio de Janeiro, Brasil, 1954)

Material: Acer inoxidable i esmalt

Mides: 16 x 16 cm cada símbol

"Quan no es pot retrocedir només ens ha de preocupar la millor manera de seguir endavant. Cada pres portava cosit al costat esquerre de l'americana o del vestit un símbol (sobre el qual figurava una lletra que indicava la nacionalitat que l'identificava (jueu, comunista, etc.) i una banda de teixit amb un número.

El Tamboret de Mauthausen

Carmen Ríos (Barcelona, 1961)

Material: Ferro:

"Les ideologies que exclouen el respecte trenquen l'equilibri. L'equilibri del tamboret està trencat per la falta d'una de les potes, que també reforça la inclinació de la superfície que sosté".

Ull de Judes

Francesca Ahufinger (Barcelona, 1960)

Material: Ferro i vidre

Mides: 0,4 cm el diàmetre del forat de visió

"Així anomenaven el petit forat de la porta que tancava les cambres de gas; una petita finestreta a la barbàrie, una petita distància que separava la vida de la mort; una síntesi de l'horror"

Cub

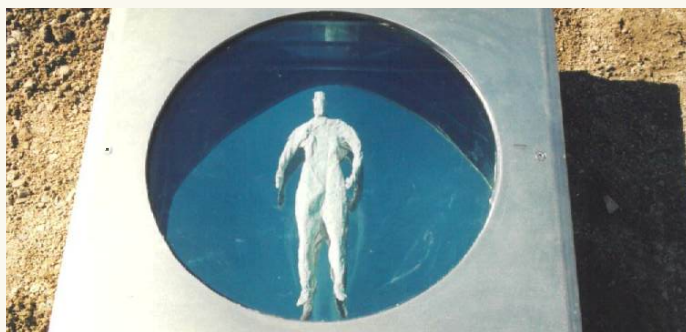
Josefa Fernández

Material: Acer inoxidable mat

Mides: 60 x 60 x 60 cm

"Viatge en el temps, cap al record"

Fragilitat

Fernando Castillo (Granada, 1960)

Material: Acer inoxidable, vidre i paper

Mides: 45 x 45 x 10 cm

"Els materials emprats mostren la fragilitat de l'ésser humà."

Aquesta obra va ser vandalitzada el dia abans de la inauguració i ja no integra el conjunt.

El final

Jesús Garcia (Almeria, 1966)

Material: Acer inoxidable:

"La via com a camí cap a un nou retorn a un nou món. La via del tren i el mapa del món manifesten la idea d'un viatge cap a un món millor, l'esperança de després de la guerra."

Marioneta

Manuel Morales Espinosa Manuel (Almeria, 1965)

Material: Acer inoxidable

"Tots som titelles de nosaltres mateixos"

Cadira amb pedals

Héctor Márquez (Barcelona, 1979)

Material: Acer inoxidable

Mides: 90 x 71 x 33 cm

"Després de la tempesta ve la calma, acosteu-vos amb una actitud regeneradora i pedaleu davant dels absurds de la humanitat"

En el fitó de formigó on s'inseria l'Ull de Judes s'hi trobaven les dedicatòries als santboians identificats fins aleshores morts al camp de Gusen, subcamp de Mauthausen i una cita de Bertoldt Brecht

"Ho explico perquè és vell, és a dir, s'oblidarà i se suposarà només adequat pels temps passats, però que, tal vegada, per a molts és completament nou"

EL PROCÉS DE CONCEPTUALITZACIÓ DEL TIOVIVO

El primer repte del procés era crear una obra col·lectiva. L'artista José Antonio Alonso Fernández ho expressava així: *«¿Cómo pensar en una obra en la cual cada uno intervenga "se exprese a sí mismo", respetando el espacio e idea de los demás, una obra en la cual las distintas voces canten la misma partitura?»*

El principal repte era trobar la manera per articular les peces i veus de tots a partir del tema, *“o los temas; la inhumanidad, la incomprensión, la barbarie, pero también la solidaridad, la voluntad, la esperanza y la perseverancia. Y de fondo, como manifestaron los representantes de Amical Mauthausen, «mantener viva la memoria», que la gente no se olvide de lo que ha pasado.»* La plataforma ideada per Alejandro Raya Hinojosa en va ser la resposta.

L'entrevista dels artistes amb Antoni Roig, deportat a Mauthausen, va ser cabdal en aquest procés creatiu. Roig els va explicar l'experiència i les vivències al camp de concentració. L'artista José Antonio Alonso Fernández diu: *«Lo que más me impresionó fue su descripción de la vida diaria en el campo de concentración, las horas que tenían para comer, para trabajar, para dormir, las condiciones de vida de los presos, y naturalmente el hecho de que aquellas personas, en una situación límite y de inseguridad aterradora, pudieron organizar sus mentes para aguantar y tener perspectivas de salir de allí. Cómo pudieron "normalizar" su vida en este ambiente a través de aquellas rutinas, aquellos horarios, y cómo los presos recordaban con exactitud (tal vez demasiada) un día en la vida diaria de un condenado a muerte.»*

A partir d'aquí es va iniciar el treball de conceptualització que volia trencar amb la tradició memorialista d'altres ciutats d'Europa. En comptes d'un monòlit funerari, es va apostar per una peça lúdica. Un conjunt escultòric que havia de quedar integrat en el mobiliari urbà i vertebrar-se des de la llibertat creativa de cadascun dels i les artistes participants.

Finalment, els artistes van escollir la proposta presentada per Alejandro Raya Hinojosa perquè aconseguia aquest sentit unitari des de la simplicitat i el joc.

LA CREACIÓ I LA INAUGURACIÓ DEL TIOVIVO

El procés creatiu va durar un any i mig. A Can Massallera van construir-hi una maqueta en paper a mida real de la plataforma amb l'objectiu de situar-hi l'obra de cadascú i dimensionar el conjunt. Unes peces s'integraven en la pròpia plataforma i les altres hi entraven en diàleg des de fora.

Tiovivo era un títol irònic carregat de simbolisme; el seu gir simbolitza el pas del temps, l'espai físic on tot neix i es regenera però, alhora, amb una successió infernal. Es volia crear un univers insinuant amb la forma, el material i el color; diverses sensacions i sentiments, innocència, perversió, fragilitat, tensió, sense oblidar que la memòria ens permet aprehendre, retenir o conservar el coneixement.

El 5 de maig de 2002 es va inaugurar el Tiovivo. L'acte presidit per l'alcaldesa Montserrat Gibert va comptar amb l'assistència de representants de l'Ajuntament, artistes destacats del moment i membres de l'Amical de Mautahusen, encapçalats pel seu president Joan Escuer. Durant la inauguració l'artista Manuel Morales va presentar dues performances.

La inauguració de l'obra va generar controvèrsia. D'un cantó, la peça va patir actes de vandalisme. Prèviament a la inauguració, la peça Fragilitat va ser destrossada i el funcionament rotatori de la plataforma central, malmès. De l'altre, van sorgir crítiques perquè no es va entendre el sentit lúdic de la peça. Per contra, des del primer moment i fins ara, els infants van entendre aquest sentit i hi segueixen jugant.

Aquells fets van generar moltes reflexions entre els artistes participants que queden sintetitzades en aquestes paraules d'Alonso Fernández: *¿Qué es el arte público? ¿Qué educación tiene la gente respecto al arte? ¿Para qué lo necesita? No hubo explicación a los vecinos de la pieza (hubiese sido sencillísimo elaborar un tríptico en el que se explicase el sentido de cada una de las piezas), y en la inauguración, y tras los actos de vandalismo posteriores, me quedé con la sensación de que precisamente nosotros también habíamos sido víctimas de la intolerancia y la incomprensión de aquellos a los que pretendíamos ilustrar ¿Aquellos a los que pretendíamos ilustrar?*

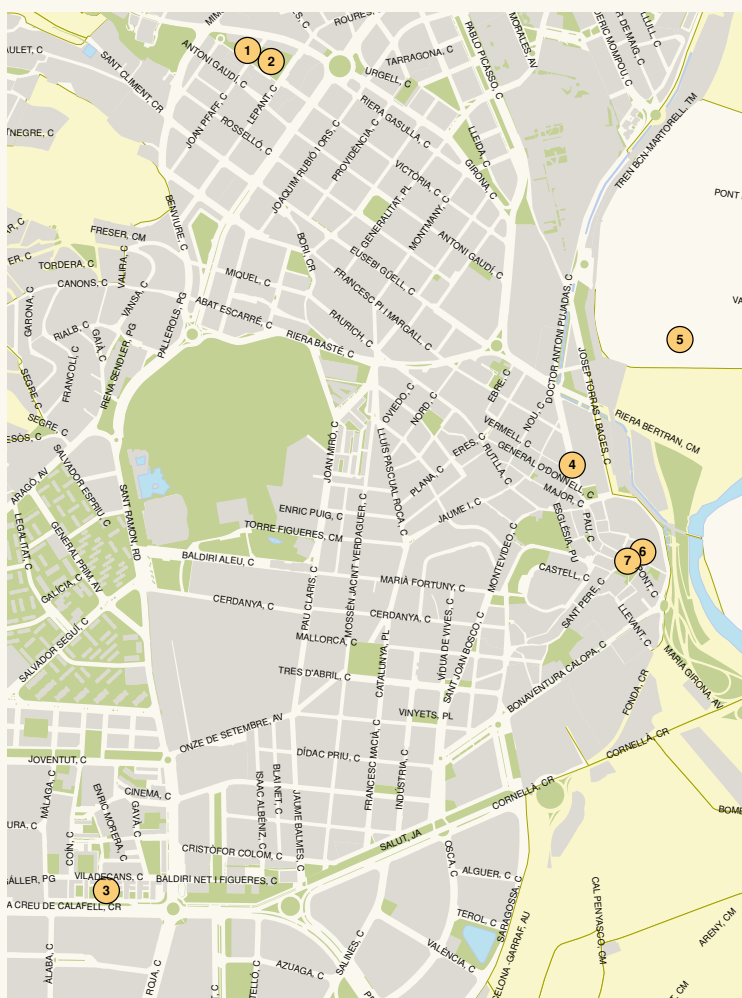
LA PLACA ALS SANTBOIANS VÍCTIMES DEL NAZISME

L'Amical de Mauthausen amb la col·laboració de l'Arxiu Històric Municipal en el marc d'una recerca sobre el cost humà de la guerra civil, ha desenvolupat un treball de recerca que ha permès generar una base de dades de les persones amb vincles al Baix Llobregat que van ser deportades.

Actualment a la base de dades hi consten identificades, amb nom i cognoms, cent dues persones. Fruit d'aquesta recerca, també, s'ha posat nom i cognom als santboians que van ser deportats als camps de concentració. Així, de mica en mica, s'han identificat noves víctimes. En la primera placa, que es va inaugurar el 2002 hi constaven cinc noms. L'any 2023, en l'acte de presentació de la Base de dades, s'inaugurava la placa actual amb vuit noms. Posant cara i nom a les persones deportades l'Amical passa de les xifres a les persones, de la macro història als fets i les històries personals.

Cada 27 de gener, la plaça de Mercè Rodoreda, acull l'acte institucional de commemoració del Dia Internacional en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust. Diferents col·lectius de la ciutat es congreguen per homenatjar totes les víctimes del nazisme amb una ofrena floral, una encesa de ciris i la lectura del manifest de l'Amical.

PLÀNOL DE SANT BOI AMB ESPAIS DE MEMÒRIA

L'any 2015 el compromís amb la memòria històrica porta a la creació d'una regidoria que té per voluntat dignificar i significar tots els espais i les persones relacionades amb la memòria històrica i democràtica i, alhora, afavorir un treball de sensibilització per la no repetició.

- ① Conjunt escultòric Tiovivo i placa als santboians morts als camps de concentració nazis
- ② Placa a les Víctimes del Feixisme, l'Exili i la Deportació
- ③ Placa Camí de l'Exili
- ④ Monument a la Segona República
- ⑤ Ruta Literària Maria Mercè Marçal
- ⑥ Arxiu Històric Municipal
- ⑦ Museu de Sant Boi

"Les dones espanyoles de l'exili, com a ombres, teixien també les xarxes en què el nazisme quedaria atrapat i derrotat. Però el gran silenci de mort dels nostres homes i dones immolats llança el seu crit d'alerta i desperta la nostra consciència"
Neus Català

Més informació: www.santboi.cat

**Diputació
Barcelona**

**AJUNTAMENT
SANT BOI
DE LLOBREGAT**